

YAN HUANG: PRAGMATIKA

Praha: Karolinum, 2019, 405 stran

ISBN 978-80-246-3337-4

Předmětem této recenze je publikace *Pragmatika*, druhé vydání, autora Yana Huanga, jež původně vyšla v angličtině v roce 2014 (jedná se o druhé vydání; první vydání vyšlo v roce 2007) v nakladatelství Oxford University Press. Yan Huang působí jako profesor lingvistiky na Univerzitě v Aucklandu. Kromě jiného studoval také na univerzitách v Oxfordu a v Cambridge, kde byl žákem Stephena Levinsona nebo Johna Lyonse. Následně také na těchto univerzitách dvacet let sám vyučoval teoretickou lingvistiku. K hlavním oblastem jeho zájmu patří pragmatika, sémantika a syntax, zvláště pak rozhraní pragmatiky a sémantiky, pragmatiky a syntaxe a anafora. Je autorem řady publikací k těmto tématům. Jeho *pragmatika* byla přeložena do mnoha jazyků. V roce 2019 se českému čtenáři dostala tato monografie do rukou ve výborném překladu Ondřeje Dufka.

Pragmatiku, především v její kontinentální tradici, je možné přirovnat k širé krajině života i lidské duše. Ačkoli jsou známé některé její aspekty a předměty bádání, pole její působnosti zdá se být spíše kontinuální a jeho hranice nejasné. Není téměř možné věnovat se v jedné monografii veškerým zajímavostem, jež tato krajina nabízí. Yan Huang vychází z angloamerické koncepce pragmatiky, jež na pragmatiku nahlíží jako na jednu ze složek jazyka, jako jsou kupříkladu fonetika, fonologie, morfologie atd. Rozhoduje se tak s vědomím, že ačkoli má angloamerické pojetí mnohem užší výzkumnou agendu, je na druhou stranu ve srovnání se všeobjímající kontinentální pragmatikou koherentnější a systematictější. Autor se tak sice předem vzdává napínavých témat, jako je kupříkladu analýza diskurzu či konverzační analýza, o to pečlivěji však zpracovává klasické problémy pragmatiky, jako jsou například anafora či deixe. Navíc s povděkem dodává, že angloamerická a kontinentální tradice se poslední dobou sblíží a jejich interakce umožňuje obsáhnout celé široké pole pragmatiky (str. 25).

Knihy začíná úvodem do pragmatiky a jejích oblastí bádání (kapitola 1). Dále je publikace rozdělena na dvě hlavní části. Tu první lze označit za klasickou pragmatiku, jelikož pojednává o tématech, jimiž se (až na referenci) běžně zabývají úvody do pragmatiky. Část II se věnuje tématům, jež představují nové oblasti zkoumání. Především se zde jedná o vztahy mezi pragmatikou a tradičními oblastmi popisu jazyka, jako jsou syntax nebo sémantika. Kniha je doplněna tematickým glosářem, jmenným a věcným rejstříkem, obsáhlým bibliografickým aparátem, poznámkou překladatele a doslovem Lucie Saicové Římalové.

Každá kapitola je přehledně rozdělena na další podkapitoly, a ačkoli se některá témata kvůli množství zmiňovaných teorií mohou zdát hůře přístupná, je kniha jak díky jasné struktuře, tak díky autorově pečlivému a konsekventnímu uchopení výkladu uživatelsky velmi příjemná a vstřícná. Autor vždy začíná obecným vhladem do tématu, shrnujícím historický vývoj teorií k danému fenoménu, a sděluje, čemu se bude věnovat v jednotlivých podkapitolách. Následuje poučený a dostatečně široký výklad k teoretickým konceptům daného fenoménu od starších po novější, vše je jasně a přehledně demonstrováno na množství nejrůznějších příkladů. Autor používá

jak klasické, dnes již kanonizované příklady (francouzský král, Jitřenka a Večernice), tak i příklady moderní (repliky ze seriálu Simpsonovi). Navíc upřednostňuje kontrastivní náhled na jednotlivé problémy, proto nabízí čtenáři nadstandardní množství zajímavých příkladů z mnoha různých jazyků. V každé kapitole autor navíc předkládá další analýzy několika konkrétních problémů či teorií. V závěru kapitoly opět shrnuje, čemu se text té které kapitoly v jednotlivých částech věnoval. Další předností knihy je obsáhlý soubor cvičení a úkolů v závěru každé kapitoly, na něž autor během výkladu odkazuje a kde si čtenář může ověřit pochopení konceptu vlastní analýzou dalších příkladů. Některé úkoly jsou jednodušší a v závěru knihy je k nim k dispozici klíč, jiné jsou komplexnější a mohou posloužit jako podklad k diskusím v semináři nebo k seminárním pracím. Jakkoli je publikace zamýšlena jako učebnice pro studenty lingvistiky, je nutno konstatovat, že se pro svou komplexnost jeví jako vhodná spíše pro studenty doktorského studia, případně pro pokročilejší studenty stupně magisterského.

Kapitola 2 se věnuje implikaturám: nejdříve z pohledu klasické griceovské teorie konverzační implikatury, dále pak i z pohledu neogriceovské pragmatiky, kdy autor vysvětluje především koncept hornovské a dále pak levinsonovské teorie konverzační implikatury. Nato pak představuje některé aktuální debaty o konverzační implikatuře, jako například spornost pojmání základních číslovek jako skalárních výrazů vyvolávajících Q-skalární implikatury, nebo problém epistemické síly Q-skalárních implikatur. Jedna z podkapitol obšírně pojednává i o zapuštěné (konverzační) implikatuře, jež vzniká lokálně na podvětné úrovni, a všímá si podobností i rozdílů mezi konvenční implikaturou jakožto fregovsko-griceovským konceptem a konverzační implikaturou. Autor připomíná, že konvenční a konverzační implikatura jsou si podobné v tom, že ani jedna nepřispívají k pravdivostním podmínkám, obě jsou také spojeny s mluvčím nebo výpovědí, nikoli s větou. Nato autor postupně vyjmenovává několik základních rozdílů mezi konvenční a konverzační implikaturou: konverzační implikatury se vyvozují z Griceova kooperačního principu a jsou tedy ne-konvenční, nejsou tedy arbitrární, nýbrž motivované. Z toho důvodu nemusejí být dohodnuté, neboť jsou dovoditelné pragmatickými principy, znalostí kontextu a výchozími předpoklady. Dále jsou konverzační implikatury na rozdíl od konvenčních zrušitelné, ale jsou neoddělitelné, jelikož se spojují se sémantickým obsahem, nikoli s jazykovou formou řečeného, a bývají univerzální.

Kapitola 3 pojednává o presupozici, jež má taktéž původ ve filozofii jazyka. Nejdříve se autor věnuje obecným projevům presupozice, dále navazuje pojednáním o jejích vlastnostech, k nimž řadí jejich neměnnost při negaci, jejich zrušitelnost a problém projekce. Nakonec nabízí přehled o třech základních přístupech k presupozici, jež považuje za nejdůležitější a nejlivnější. Představuje tak Karttunen-Stalnakerovu analýzu filtrování a splnění, Gazdarovo rušení, jehož předpokladem je, že presupozice je zrušitelná, kdy presupozice jsou potenciální a skutečnými se stávají tehdy, pokud nejsou zrušeny, a trpělivě ukazuje, jak lze presupozice rušit. Poslední představovaný model je akomodační analýza Heimové, jež spojuje přednosti teorie filtrování a splnění s výhodami teorie rušení, a nabízí tak vlastní dynamický model nahlížející na jazykový výraz z hlediska jeho potenciálu měnit, upravovat či „opravovat“ kontext. S odkazem na Soamese Huang zdůrazňuje, že presupozice je jev spoju-

jící problémy interakce mezi principy sémantickými a pragmatickými, a dodává, že by bylo vhodné na presupozici více nahlížet z pohledu kontrastivního.

Kapitola 4 se věnuje teorii řečových aktů, přičemž se zaměřuje na klasické Austinovy a Searlovy práce. Ústřední princip teorie řečových aktů znamená, že výroky se za jistých okolností stávají činy. Nejdříve se autor věnuje Austinově dichotomii performativ a konstativ a performativní hypotéze jakožto představě, že v každé větě se ukrývá maticová performativní věta, přičemž zároveň ukazuje, v čem spočívá základní problém této hypotézy. Dále stručně představuje Austinovy podmínky úspěšnosti performativů. Předmětem další podkapitoly je vysvětlení, proč Austin opouští distinkci mezi performativy a konstativy a představuje tři roviny všech řečových aktů, tedy rovinu lokuční, ilokuční a perlokuční. V dalších podkapitolách autor rozebírá Searlovy podmínky úspěšnosti řečových aktů a jeho typologii řečových aktů. Obzvláště zajímavá je podkapitola pojednávající o nepřímých řečových aktech, způsobech jejich analýzy i otázce, proč se nepřímé řečové akty používají. V této souvislosti se autor věnuje taktéž konceptům zdvořilosti, tváře a nezdvořilosti. Poslední podkapitolu věnuje neméně zajímavé otázce vztahu řečových aktů a kultury, přičemž se dotýká mezikulturní a interjazykové variace.

Podobně jako kapitoly 2 a 4 je obšírná i kapitola 5 věnující se otázkám deixe. Autor zde napínavým způsobem představuje typologicky zaměřenou analýzu deixe, přičemž využívá obdivuhodně širokou škálu vzájemně strukturně odlišných jazyků z celého světa. Po několika úvodních poznámkách se v první podkapitole věnuje deiktickým a nedeiktickým výrazům jakož i deiktickému centru a deiktické projekci. Dále se obšírně s použitím mnoha příkladů věnuje základním kategoriím deixe, personální deixi, kde poukazuje na zvláštní jevy gramatického čísla v různých jazycích včetně exotického číselného systému kupříkladu v jazyce lihír (str. 172), jenž má pět gramatických čísel a v každém z nich (samozřejmě kromě singuláru) rozlišuje i první osobu inkluzivní a exkluzivní. Následně pak pojednává o deixi časové a prostorové. Autor však nezůstává u klasických dimenzí deixe, ale věnuje se také jejím novějším kategoriím, jako je deixe sociální a emocionální. V rámci pojednání o deixi autor konstatuje, že ačkoli je deixe univerzální kategorií, její projevy v gramatice či lexiku v různých jazycích univerzální nejsou. Různé jazyky tedy disponují různými prostředky k vyjádření deiktických informací.

První část knihy uzavírá poutavá kapitola 6 zaměřující se na referenci. Po krátkém úvodu do tématu a vymezení pojmů sémantická a pragmatická reference postupně autor představuje jednotlivé referující výrazy, jako jsou vlastní jména, určité a neurčité deskripce, kvantifikační, generické a posesivní jmenné fráze, rozebírá také zájmena a jejich anaforické užití. Zvláštní podkapitola je věnována podrobné analýze vlastních jmen, kde autor představuje Fregovu deskriptivistickou teorii a teorii přímé reference, přičemž vysvětluje i zajímavý mechanismus referenčních oprav. V podkapitole o určitých deskripcích představuje klasickou Russelovu analýzu, dále pak na ni navazující analýzy Strawsonovu, Donnellanovu a Kripkeho. V poslední podkapitole pak autor pečlivě zkoumá odloženou neboli přesunutou referenci.

Druhá část knihy se zabývá novějšími tématy pragmatického zkoumání, ukazuje na vztahy mezi pragmatikou a jinými oblastmi lingvistického bádání, konkrétně na vztah pragmatiky a kognice, pragmatiky a sémantiky a pragmatiky a syntaxe.

Kapitola 7 mapuje rozhraní mezi pragmatikou a kognicí, především se zaměřuje na teorii relevance Sperbera a Wilsonové. V jednotlivých podkapitolách autor nejdříve probírá jejich kognitivní a komunikační princip relevance. Dále vycházejí z Griceova řečeného versus konverzačně implikovaného se obšírně věnuje pojmům explikatura, r-implikatura, tedy implikatura ve smyslu teorie relevance, a poukazuje na hranice r-implikatury, probírá také rozdíl konceptuálního a procedurálního v teorii relevance. Popisuje taktéž pozdější stanovisko Sperbera a Wilsonové, totiž že porozumění výpovědím není součástí fodorovského centrálního procesu, nýbrž je součástí interpretačního submodulu teorie mysli. Nakonec nabízí autor podkapitolou, v níž shrnuje styčné body mezi teorií relevance a klasickou a neogriceovskou pragmatickou teorií a trpělivě vysvětluje i rozdíly mezi nimi.

Kapitola 8 se v neobyčejně šíří a velmi konsekventně zamýšlí nad vztahem pragmatiky a sémantiky a nad otázkou, zda je možné od sebe tato odvětví lingvistiky zásadně odlišit, a představuje množství současných směrů zabývajících se výše uvedenými otázkami. V jednotlivých podkapitolách se postupně zabývá redukcionismem a komplementarismem jakožto teoretickými východisky ve vztahu sémantiky a pragmatiky, jakož i třemi způsoby, kterými lze vymezit hranice mezi pragmatikou a sémantikou, a sice z hlediska pravděpodobnostního významu, z hlediska konvenčního a nekonvenčního významu jazykového výrazu a z hlediska závislosti či nezávislosti na kontextu. Autor následně ukazuje, že sémanticko-pragmatická distinkce se přesně nekryje ani s jedním z uvedených způsobů. Další podkapitola se zabývá pronikáním pragmatiky do griceovského řečeného a zdůrazňuje, že se v současné době jedná o živě diskutované téma. V tomto rámci vysvětluje řečené versus konverzačně implikované a věnuje se aktuální diskusi mezi kontextualismem a sémantickým minimalismem, trpělivě pak popisuje jednotlivé přístupy k pronikání pragmatiky do řečeného: explikaturu v rámci teorie relevance, především pak ovšem Recanatiho pragmaticky obohacené řečené, jež zahrnuje saturaci, volné obohacené a sémantický transfer, Bachovu konverzační implicituru a Levinsonovu konverzační implikaturu. Přesně ve chvíli, kdy by čtenář mohl váhat nad vztahem jednotlivých přístupů, autor nabízí další podkapitolu, kde si klade otázku, zda je možné odlišit explikaturu, pragmaticky obohacené řečené nebo implicituru od konverzační implikatury a přináší vysvětlení pro svůj názor shodný s Levinsonem, že prolínání pragmatiky do řečeného je vlastně neogriceovská implikatura. Pro lepší přehlednost ještě autor v další podkapitole nabízí porovnání pěti pojetí: klasického Griceova, teorie relevance, Recanatiho, Bachova a Levinsonova. Obecný závěr této kapitoly je takový, že sémantika a pragmatika jsou vzájemně natolik propletené, že určit hranici mezi nimi je velmi nesnadné. S patrným nadhledem zakončuje autor tuto kapitolu Recanatiho poznámkou navazující na Lyonse, totiž že odpovědi na otázky základu rozdílu mezi sémantikou a pragmatikou spočívají na arbitrárních volbách.

Poslední, 9. kapitola přináší zajímavý pohled na styčné plochy mezi pragmatikou a syntaxí, autor se přitom soustředí na anaforu, již považuje za jádro výzkumu rozhraní mezi syntaxí, sémantikou a pragmatikou, a vázání, jelikož nabízí širokou možnost testování různých hypotéz týkajících se vztahu syntaxe, sémantiky a pragmatiky. Pojem vázání (binding) přitom přejímá z generativněsyntaktické literatury, jež tímto termínem označuje NP-anaforu. V první podkapitole autor krátce představuje

Chomského náhled na jazyk a lingvistiku a představuje princip Chomského teorie vázání. Jelikož autor jednoznačně upřednostňuje srovnávací pohled na jazyk, na následujících několika stranách podrobně a konsekventně vysvětluje, proč je z takového pohledu Chomského teorie vázání problematická. Postupně analyzuje jednotlivé podmínky vázání, jejich zrušení. Kousavě glosuje především koncept komplementárnosti mezi anaforami (autor zde používá Chomského termín anafora coby rys NP, jenž musí být vázán v lokální doméně) a pronominály a demonstruje, že v jazycích s distantní reflexivizací existuje systematický překryv v jejich distribuci, a dále poukazuje na existenci reflexivně-zájmenných jazyků (kupř. bengálština, čínština, japonština), kde vzdálenost mezi posesivem a antecedentem dovolují jak reflexivum, tak zájmeno. Jasně a věcně tedy přináší argumenty pro konstatování, že striktní distribuční komplementárnost mezi anaforami a pronominály je neudržitelná. Následně nabízí revidovanou neogriceovskou teorii anafory, kdy říká, že anaforičnost není vlastností určitých lexikálních jednotek, ale jejich systematického užívání či neužívání. Reviduje tak otázku povahy některých gramatických pravidel a způsobu jejich interakce s pravidly pragmatickými. V souladu s Levinsonem na ně autor nahlíží jako na zamrzlou pragmatiku, jež je ovšem z dnešního pohledu díky gramatikalizačním procesům součástí gramatiky.

Pragmatika Yana Huanga jednoznačně zasluhuje pozornost z několika důvodů: publikace ideálním způsobem zapadá do skládačky českých pragmaticky orientovaných přehledových prací a umožňuje českému publiku seznámit se s autorovým pojetím klasických témat pragmatiky i jejich novějšími koncepcemi. Dále pak překlad monografie významně přispívá k upevnování české terminologie v této oblasti lingvistiky.

Petra Bačuvčíková | Katedra germanistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého |
Křížkovského 10, 771 80 Olomouc
ORCID ID: 0000-0002-0919-6893
petra.bacuvcikova@upol.cz

